УДК 343.541:342.7]:340.5
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.83.3

Задорожня О. В.,
старша викладачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4173-249X

Пляс Є. В.,
здобувач вищої освіти Херсонського державного університету
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-9019-0353

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА КОМПАРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті досліджуються кримінальні правопорушення, що стосуються моральності, через призму конституційних прав і свобод. Окреслено важливість комплексного вивчення питань захисту моральності в кримінально-правовій сфері, з урахуванням конституційних цінностей, принципу верховенства права, законності, правової визначеності та пропорційності. Проаналізовано специфіку кваліфікації злочинів проти моральності, визначено проблемні аспекти у розмежуванні суміжних складів кримінальних правопорушень та встановленні меж кримінально караної поведінки.

Окрему увагу приділено співвідношенню кримінально-правового захисту суспільної моралі з конституційними гарантіями людської гідності, правом на приватне і сімейне життя, свободою слова та думки, а також захистом прав дитини. Розглянуто питання допустимих меж втручання держави у сферу особистих і суспільних відносин з акцентом на необхідності збереження балансу між суспільним інтересом і правами людини.

Проведено порівняльний аналіз підходів до захисту моральності у кримінальному праві України та інших країн. Визначено особливості формулювання кримінально каранних діянь, підходи до їх кваліфікації та забезпечення прав людини при застосуванні кримінально-правових норм. Запропоновано положення та рекомендації для вдосконалення кримінального законодавства України з врахуванням конституційних стандартів прав людини та позитивного зарубіжного досвіду.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти моральності, суспільна мораль, кримінально-правова охорона, конституційні права і свободи людини, людська гідність, кримінально-правова кваліфікація, криміналізація, принцип пропорційності, свобода слова, право на приватне життя, права дитини, компаративно-правовий аналіз, кримінальне законодавство України, зарубіжне законодавство.

Постановка проблеми. Вивчення кримінальних правопорушень, що стосуються моральності, має значну актуальність через потребу підтримки належного балансу між збереженням суспільної моралі та захистом конституційних прав і свобод особи. У сучасному контексті, коли відбуваються значні зміни у суспільних відносинах, розвивається цифрове середовище, з'являються нові форми комунікації, а також змінюються погляди на приватність, людську гідність та свободу самовираження, питання про межі кримінально-правового впливу держави у сфері моральності стає надзвичайно важливим.

Кримінально-правова охорона моральності повинна здійснюватися на основі принципів законності, правової визначеності, необхідності та пропорційності втручання у права людини. Особливої уваги заслуговує питання, наскільки чітко законодавство визначає ознаки кримінально караного діяння та чи гарантує ця регламентація передбачуваність кримінально-правових наслідків. Складність виникає у кваліфікації кримінальних правопорушень проти моральності, адже деякі з них характеризуються труднощами у встановленні об'єктивних і суб'єктивних ознак складу, наявністю подібних складів кримінальних правопорушень і необхідністю розмежування кримінально караної поведінки від дій, які не підлягають кримінальному переслідуванню. Зростання актуальності цієї теми зумовлено також євроінтеграційними процесами України, які вимагають подальшого наближення національного законодавства до європейських стандартів захисту прав людини та боротьби зі злочинністю. Порівняльний аналіз українського законодавства з кримінально-правовими моделями зарубіжних країн уможливлює виявлення відмінностей у визначенні об'єктів кримінально-правової охорони, межах криміналізації, підходах до кваліфікації відповідних діянь та механізмах забезпечення балансу між суспільними інтересами та правами особи.

Стан дослідження. У рамках кримінально-правової доктрини питання дефініції та системи кримінальних правопорушень проти моральності розглядали такі науковці, як А. Ландіна, Л. Кучанська, К. Гевеленко та М. Єфімов. С. Денисов та Д. Заїка зосередили увагу на кримінологічному портреті особи, яка засуджена за кримінальні правопорушення проти моральності, М. Мовчан досліджує методику розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. Порівняльний аналіз у цій сфері представлений у роботах та О. Боднарук, О. Письменського, А. Шевчук.

Так, А. Шевчук та О. Боднарук дослідили регулювання захисту моральності в Україні та Молдові. Досліджуються різні види

правопорушень, такі як вандалізм, злочини проти неповнолітніх, жорстоке поводження з тваринами тощо [7]. Є. Письменський порівнює кримінально-правове регулювання в Україні та країнах Балтії, акцентуючи на можливості використання позитивного досвіду інших країн для реформування українського законодавства [6, с. 205]. Кримінологічні дослідження розкривають кількісні та якісні характеристики злочинів проти громадського порядку і моральності. К. Гевеленко аналізує структуру цих злочинів та їх роль у загальному контексті кримінальності, що підкреслює важливість інтеграції правоохоронного та кримінологічного підходів у запобіганні цим діянням [1]. Дослідження Д. Заїки, засноване на аналізі судових вироків, дає цінну інформацію про осіб, засуджених за злочини проти моральності, що важливо для вдосконалення законодавства [3]. Подальше дослідження С. Денисова та Д. Заїки фокусується на кримінологічному профілі осіб, засуджених за злочини в сфері статевих відносин, що може поглибити розуміння диференціації кримінально-правового захисту потерпілих груп [2]. Кваліфікація таких злочинів тісно пов'язана з розслідуванням і доказуванням. М. Мовчан звертає увагу на характерні слідчі ситуації та важливість обґрунтованого вибору слідчих дій та експертиз [5]. Таким чином, аналіз наукових позицій українських дослідників дозволяє окреслити кілька основних напрямів дослідження злочинів проти моральності: кримінально-правовий, кримінологічний і компаративно-правовий. Їх інтеграція забезпечує методологічну основу для вивчення цієї сфери в контексті конституційних прав і свобод. Водночас багато аспектів залишаються малодослідженими, зокрема питання інтеграції захисту моральності з конституційними гарантіями прав і свобод людини, що вимагає подальшого вивчення меж криміналізації поведінки у цій сфері та пропорційності втручання за допомогою кримінального права.

Метою статті є проведення всебічного аналізу кримінальних правопорушень проти моральності з урахуванням конституційних прав і свобод людини. Стаття також спрямована на виявлення проблем, пов'язаних із кримінально-правовою кваліфікацією таких правопорушень, а також здійснення порівняльного аналізу положень законодавства України та інших країн.

Методологічна основа дослідження складається з використання як загальнонаукових, так і спеціалізованих юридичних методів. Зокрема, застосовуються діалектичний метод, порівняльно-правовий аналіз і логіко-юридичні підходи.

Діалектичний метод дозволяє досліджувати кримінальні правопорушення проти моральності в контексті взаємозв'язку та взаємозалежності між кримінально-правовими, конституційно-правовими й соціальними явищами. Він допомагає виявити суперечності, що існують між окремими правовими категоріями, і визначити напрямки їх взаємного узгодження.

Порівняльно-правовий метод дозволяє зіставити кримінальне законодавство України з законодавством інших країн, щоб виявити спільні та відмінні підходи до визначення злочинів проти моральності, особливостей їх класифікації та визначення меж кримінально-правового втручання.

Логіко-юридичні підходи застосовані для вивчення внутрішньої структури та змісту кримінально-правових норм, які визначають відповідальність за правопорушення, що зазіхають на моральність. Також ці підходи використовуються для виявлення логічних зв'язків між об'єктивними та суб'єктивними ознаками таких норм.

Виклад основного матеріалу. Тема кримінальних правопорушень, спрямованих проти моральності, займає значне місце в сучасній українській кримінально-правовій і кримінологічній доктрині. Конституційний аспект кримінально-правового захисту моральності вимагає новаторського підходу до розуміння об'єкта відповідних кримінальних правопорушень. Моральність слід розглядати не як відсторонену систему норм поведінки, а як таку, що тісно пов'язана з правами людини. Стаття 3 Конституції України підкреслює людиноцентричність державної політики. Відповідно, кримінально-правові норми мають бути скеровані на захист реальних суспільних цінностей, таких як людська гідність, фізична і психічна недоторканність, статева свобода і безпека, нормальний розвиток дитини, приватне та сімейне життя, культурна спадщина та громадський порядок.

Аналіз Конституції України та положень Кримінального кодексу України показує, що моральність не розглядається як окремий об'єкт кримінально-правового захисту. Моральність взаємопов'язана з іншими соціальними цінностями, зокрема з правами та свободами людини. Це має велике значення для визначення меж кримінальної відповідальності. Для криміналізації певних дій потрібне достатнє соціальне та правове обґрунтування, а кримінально-правова норма повинна бути чітко визначеною, щоб людина могла передбачити правові наслідки своїх дій. У цьому контексті особливу важливість набуває принцип верховенства права, пов'язаний із принципом правової визначеності. Кожен має мати можливість чітко розуміти, яка поведінка заборонена кримінальним законом, які обставини складають суть кримінального правопорушення та в яких умовах настає кримінальна відповідальність.

У демократичній правовій державі мораль не може бути лише збіркою суспільних уявлень про бажану чи небажану поведінку. Вона має співвідноситися із системою конституційних цінностей, особливо з людською гідністю, правами та свободами особи, захистом дітей, сім'ї, власності, культурної спадщини, а також підтриманням порядку та безпеки в суспільстві.

Це випливає із завдання Кримінального кодексу України щодо забезпечення правового захисту прав і свобод особи, власності, громадського порядку та безпеки, довкілля та конституційного ладу від протиправних посягань. Отже, кримінально-правова охорона моралі повинна здійснюватися у тісному зв'язку з правами людини.

Доцільно розглядати поняття моралі у двох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, як самостійну соціальну цінність, що забезпечує існування загальноприйнятих правил поведінки. По-друге, як середовище нормативних цінностей, що сприяє реалізації та захисту конкретних прав людини.

У чинному Кримінальному кодексі України порушення проти моральності в основному сконцентровані в розділі XII Особливої частини, присвяченій правопорушенням проти громадського порядку та моральності. Серед них варто зазначити такі дії, як наруга над могилою або іншим місцем поховання (стаття 297), незаконне проведення пошукових робіт на археологічних об'єктах (стаття 298), жорстоке поводження з тваринами (стаття 299), ввезення, виготовлення та розповсюдження матеріалів, що пропагують насильство і жорстокість (стаття 300). До переліку також входять злочини, пов'язані з незаконним обігом порнографічних матеріалів (стаття 301) та доступом до дитячої порнографії, включаючи її розповсюдження (стаття 301-1), а також підготовка видовищ сексуального характеру за участі неповнолітніх (стаття 301-2). Окрім цього, розділ охоплює створення місць розпусти (стаття 302), сутенерство або втягнення осіб у заняття проституцією (стаття 303), та втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (стаття 304) [4].

Використання терміна «моральність» для опису всіх згаданих складів має певною мірою умовний характер. В сучасній кримінально-правовій доктрині доцільно визначати конкретний безпосередній об'єкт кожного кримінального правопорушення.

Тому одним із шляхів вдосконалення кримінально-правової доктрини є застосування диференційованого підходу до визначення об'єкта кожного кримінального правопорушення, яке стосується моральності.

Важливу роль у формуванні сучасного розуміння кримінальних правопорушень проти моральності відіграє практика зарубіжних країн.

Так, досвід Польщі є особливо важливим для України з огляду на географічну, правову та євроінтеграційну близькість двох держав.

Польський Кримінальний кодекс містить комплекс норм, спрямованих на протидію сексуальній експлуатації та незаконному обігу порнографічних матеріалів. Зокрема, стаття 202 КК Польщі передбачає відповідальність за публічну демонстрацію порнографічного контенту таким способом, який може нав'язувати його сприйняття особі, яка цього не бажає. Окремі положення стосуються демонстрації порнографічного контенту неповнолітнім та виробництва і поширення порнографічного матеріалу за участю неповнолітніх.

Стаття 203 польського КК криміналізує примушування іншої особи до проституції із використанням насильства, незаконної погрози, обману, відносин залежності або критичного становища. Стаття 204 встановлює відповідальність за схиляння іншої особи до проституції або полегшення такої діяльності з метою отримання матеріальної вигоди, а також за отримання матеріальної вигоди від проституції іншої особи [9].

Порівняння з українським законодавством дозволяє виявити спільну тенденцію: кримінально-правова охорона моральності дедалі більше пов'язується із захистом конкретної людини від сексуальної експлуатації та втягнення у відповідну діяльність.

Водночас польська модель демонструє більшу деталізацію окремих форм поведінки, особливо щодо цифрового середовища та захисту неповнолітніх.

Німецький кримінальний закон – Strafgesetzbuch (StGB) – також демонструє тенденцію до диференційованої кримінально-правової охорони. На відміну від узагальненого підходу до «моральності», німецьке законодавство структурує відповідні склади навколо конкретних об'єктів охорони: сексуальної свободи, захисту неповнолітніх, недопущення сексуальної експлуатації, обігу порнографічного контенту та громадського порядку.

§ 180 StGB встановлює відповідальність за сприяння сексуальним діям неповнолітніх, а § 183a – за публічні сексуальні дії, які умисно або свідомо спричиняють публічний скандал. § 184 регулює поширення порнографічного контенту, у тому числі його надання особам, які не досягли 18 років.

Окреме місце посідають норми щодо дитячої та юнацької порнографії. § 184b StGB передбачає відповідальність за поширення, отримання та зберігання дитячого порнографічного контенту, а також за його виробництво й інші форми незаконного обігу.

Показовим є те, що німецьке законодавство не зводить кримінально-правову охорону до абстрактної категорії «моральності». Воно максимально конкретизує види суспільно небезпечної поведінки. Такий підхід забезпечує вищий рівень правової визначеності й дозволяє чіткіше встановлювати межі кримінальної відповідальності [11].

Для України корисним є досвід диференціації відповідальності залежно від віку потерпілої особи, способу вчинення діяння, характеру контенту, способу його поширення та ступеня посягання на права людини.

Французьке кримінальне законодавство характеризується ще більш виразною орієнтацією на захист людської гідності. Відповідні норми Кримінального кодексу Франції розміщені, зокрема, серед положень, що стосуються посягань на людську гідність.

Особливе значення має регулювання сутенерства. Стаття 225-5 Code pénal визначає сутенерство як, зокрема, допомогу, сприяння або захист проституції іншої особи, отримання прибутку від проституції іншої особи, а також вербування, схиляння чи здійснення тиску з метою залучення до проституції або продовження такої діяльності.

Французьке законодавство також передбачає особливо суворі відповідальність за сутенерство щодо неповнолітніх. Стаття 225-7-1 передбачає значно суворішу санкцію, якщо сутенерство вчинено щодо особи, яка не досягла п'ятнадцяти років [10].

Ці положення демонструють концептуально важливий для України підхід: основним об'єктом кримінально-правової охорони є не «моральність» як абстрактна категорія, а гідність людини та її захист від експлуатації.

Таким чином, французька модель дозволяє зробити висновок про доцільність подальшого розвитку українського кримінального законодавства у напрямі конкретизації безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони.

Проведений аналіз законодавства України, Польщі, Німеччини та Франції дозволяє виокремити декілька спільних тенденцій.

По-перше, кримінально-правова охорона моральності поступово трансформується від захисту абстрактних моральних уявлень до захисту конкретних прав людини.

По-друге, у всіх досліджених правових системах особливий акцент зроблено на захисті дітей від сексуальної експлуатації та порнографічного контенту.

По-третє, сучасне кримінальне законодавство враховує цифровізацію суспільних відносин. Кримінально-правові заборони дедалі частіше охоплюють цифрові форми зберігання, виготовлення та поширення інформації.

По-четверте, для європейських правових систем характерною є диференціація кримінальної відповідальності залежно від способу вчинення правопорушення, віку потерпілої особи, використання насильства, примусу, залежності або вразливого стану.

По-п'яте, простежується тенденція до переміщення акценту з покарання особи за «аморальну поведінку» на протидію експлуатації, примусу та порушенню прав інших осіб.

Для українського законодавця це означає необхідність поступового переосмислення самого поняття кримінальних правопорушень проти моральності. Йдеться не про відмову від кримінально-правової охорони моральності, а про її конституціоналізацію – приведення відповідних кримінально-правових заборон у відповідність до фундаментальних прав людини.

Висновки. Кримінальні правопорушення проти моральності необхідно розглядати як комплекс кримінально караних посягань, суспільна небезпечність яких полягає у порушенні встановлених законом умов реалізації фундаментальних прав людини, захисті яких держава забезпечує за допомогою кримінально-правових засобів.

Конституційний вимір досліджуваної проблематики дозволяє зробити висновок, що моральність не може бути протиставлена правам і свободам людини. Навпаки, кримінально-правова охорона моральності є легітимною тією мірою, якою вона спрямована на забезпечення гідності, безпеки, свободи, приватного життя, нормального розвитку дитини та інших конституційних цінностей.

Порівняльно-правовий аналіз показує, що законодавство Польщі, Німеччини та Франції поступово відходить від надмірно абстрактної категорії «моральності» і концентрується на конкретних формах небезпечної поведінки: сексуальній експлуатації, примушуванні до проституції, незаконному поширенні порнографічного контенту, втягненні неповнолітніх та посяганні на людську гідність.

Для України перспективним є поєднання такого підходу із конституційними засадами кримінального права. Це передбачає посилення захисту дітей, конкретизацію кримінально-правових понять, врахування цифрових технологій, забезпечення принципу правової визначеності та одночасне гарантування свободи слова і права на приватне життя.

Таким чином, подальший розвиток кримінально-правової політики України у сфері охорони моральності має здійснюватися не шляхом механічного розширення кримінальної репресії, а шляхом конституціоналізації кримінального законодавства, конкретизації складів кримінальних правопорушень, забезпечення пропорційності кримінально-правових обмежень та посилення захисту особи від експлуатації.

Література:

1. Гевеленко К. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021* : Альманах наукових праць / за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, PhD О. М. Мусиченко. – Миколаїв : МІП НУ «ОЮА», 2021. С. 166–172. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/41fa0781-7d12-4600-91fe-8fcd8b5b97e2.
2. Денисов С.Ф., Заїка Д.Є. Кримінологічний портрет особи, засудженого за кримінальні правопорушення проти моральності у сфері статевих відносин. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 36(3). С. 147–157. https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.11.
3. Заїка Д.Є. Кримінологічна характеристика осіб, засуджених за злочини проти моральності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 30(3). С. 86–98. https://doi.org/10.32631/vca.2023.3.07.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
5. Мовчан М. І. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові засади та практичні рекомендації : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2025. 176 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16663.
6. Письменський Є. О. Кримінальні правопорушення проти моральності: порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн Балтії. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. Вип. 12 (24). С. 198–208. DOI: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2021.12.24.198-208.
7. Шевчук А. В., Боднарук О. М. Порівняльний аналіз кримінально-правової охорони моральності за законодавством України та Республіки Молдова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 216–223. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.35.
8. Frati, P., De Simone, S., Pollice, G., Giacani, E., Cipolloni, L., & Orsini, F. Legal Perspectives on Sexual Violence: A Cross-European Study. *Forensic Sciences*. 2025. № 5(3), 38. https://doi.org/10.3390/forensicsci5030038.
9. Rozdział 25 - Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności - Kodeks karny. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683/roz-25.
10. Section 2: Du proxénétisme et des infractions assimilées. (Articles 225-5 à 225-12). *Code pénal.* URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165300/#LEGISCTA000006165300.
11. Volkova Yu.A. Criminological characteristics of crimes against sexual freedom and sexual inviolability under the legislation of foreign countries and Ukraine. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 751–755. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/179 С. 752.

Zadorozhnia O., Plias Ye. Criminal offenses against morality in the context of constitutional human rights and freedoms: issues of legal classification and comparative legal analysis

Summary. The article examines criminal offenses related to morality through the lens of constitutional rights and freedoms. It emphasizes the importance of a comprehensive study of moral protection issues within the criminal law sphere, considering constitutional values, the rule of law, legality, legal certainty, and proportionality. The article analyzes the specifics of classifying crimes against morality and identifies problematic aspects in distinguishing between related criminal offenses and establishing the boundaries of criminally punishable behavior.

Particular attention is given to the relationship between criminal law protection of public morality and constitutional guarantees of human dignity, the right to private and family life, freedom of speech and thought, as well as the protection of children's rights. The paper addresses the permissible limits of state intervention in personal and societal relationships, emphasizing the need to maintain a balance between public interest and individual rights.

A comparative analysis of approaches to morality protection in criminal law in Ukraine and other countries is conducted. The article outlines the specificities in formulating criminal acts, approaches to their classification, and the protection of human rights in the application of criminal law norms. It proposes suggestions and recommendations for improving Ukraine's criminal legislation, taking into account constitutional human rights standards and positive international experience.

Key words: criminal offenses against morality, public morality, criminal law protection, constitutional human rights and freedoms, human dignity, criminal law qualification, criminalization, principle of proportionality, freedom of speech, right to privacy, rights of the child, comparative legal analysis, criminal legislation of Ukraine, foreign legislation.

Використання штучного інтелекту. Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2026), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду: пошук і систематизація літератури; вичитування та редагування тексту; переклад.

Використаний інструмент генеративного ШІ: Google Gemini.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026